

UČITELJSKI TOVARIŠ.

Glasilo

„Slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani“.

Izdavatelj in urednik:

Andrej Žumer,

nadučitelj in c. kr. okrajni šolski nadzornik.

Št. 5.

Ljubljana, 1. sušca 1892.

XXXII. leto.

Vsebina: J. Ravnikar — Litija: Jan Amos Komenski. — I. K. — Trb.: Na katerih berilih II. in III. čitanke bi se dalo iz zdravjeslovja (higijene) poučevati in v katerem obsegu? — J. Marn: Knjiga Slovenska. — Statistika avstrijskih srednjih šol (s pravico javnosti) v začetku šolskega leta 1891/92. — Ukazi in odredbe šolskih oblastev. — Književnost. — Listek. — Naši dopisi: Iz Ljubljane. — S Trate. — Iz kranjskega okraja. — Društveni vestnik. — Vestnik.

Jan Amos Komenski.

(V spomin tristoletnice.)

Istega leta začno razne sovražne stranke poganjati se za mir. Komenski in drugi izgnanci so se tega jako oveselili, nadjaje se, da se Švedom kot zmagovalcem posreči za vse pregnance pridobiti amnestijo ter da s tem pridobé pravico povrniti se v svojo česko domovino. V ta namen pošlje Komenski jednega svojih tovarišev l. 1643. na Švedsko s posebnim pismom, v katerem razlaga, kako bi bilo mogoče raznevrstnost ver vsaj nekoliko poravnati in kako naj bi se razne verske stranke med seboj pogodile. Poleg tega je po tem poslanci svojim podpornikom naznanil, kako njegovo delo napreduje. Na gimnaziji v Elbinkah, ki ga je vodil Komenski sam, pošiljali so svoje sinove visoki plemenitniki v vzgojo. Na prošnjo elbinskih meščanov in senata se Komenski zaveže vsak dan nekoliko ur poučevati izvanredno na gimnaziji; za trud mu je senat daroval

najemščino od tistega hrama, kjer je stanoval, seveda po naših razmerah zelo mala odškodnina.

L. 1644. se udeleži Komenski občnega zborovanja evangelikov v Litevsku; takrat ga je povabil ogerski knez Rakoczy, naj bi se preselil k njemu na Ogersko, obljubivši mu četrtnino svojega premoženja žrtvovati za to, da bi pri njem dokončal in izdal svoje delo; ali Komenski se ni hotel posloviti od svojega starega prijatelja in dobrotnika Ljud. pl. Geera, dasi je ta proti njemu v poslednjem času kazal neopravičeno nezadovoljnost češ, da Komenskega delo prepočasi napreduje, ker se peča še z drugimi rečmi.

Naslednje leto se Komenski vnovič udeleži cerkvenega zborovanja zaradi združitve protestantov in katolikov v Torunu, kjer je zastopal česke brate. Ta korak ni bil vsčč Ljud. pl. Geeru, akoravno ga ni

nič več tako podpiral z denarji, kakor popred.

V letih 1646—48 je dobival Komenski od Geera zopet večjo podporo in je vsled tega tudi dokončal marsikatero delo. V tem času se prigodi, da umrje starešina (bratovski škof) Juslin (B. Lovrencij Gustinus); na njegovo mesto izvolijo Komenskega. Zdaj je bil primoran zapustiti Elbinke in se preseliti v Lešno, kjer je dokončal in izdal svoja imenitna dela, ki so mu prizadela toliko dolgotrajnega truda, kakor: „*Methodus linguarum novissima*“, predelana „*Janua linguarum*“, „*Lexicon linguale latino-germanicum*“ (latinsko-nemški slovar), „*Grammatica latino-vernacula*“, „*Atrium linguae latinae, rerum et linguarum ornamenta exhibens*“ (predvor latinskega jezika, kazoč lepoto rečij in jezikov). Izmed teh učenih del je „*Methodus linguarum novissima*“ najvažnejše in najimenitnejše — tako rekoč ključ k vsem drugim.

V tem času se je končala 30letna vojska ter se je sklenil „vestfalski mir“, s katerim so dobili češki bratje smrtni udarec; kajti zabranjeno je bilo njim in tudi Komenskemu za vselej povrniti se v lepo česko domovino. Poln gorjá je pisal zastran tega Komenski Švedom, toda zastonj; njim je idejal, braniti cerkev protestantovsko, že izginil. To Komenskega tako pretrese, da od žalosti ni mogel napredovati v svojem didaktičnem delovanji; vrh tega je imel mnogo skrbij za ude bratovske cerkve, ki so bili raztrošeni po vseh deželah. Te so takrat povsod čislali kot duhovnike, učitelje, učenjake, umetnike; iskali so jih od daleč posebno kot učitelje za gimnazije, kot vzgojitelje po občinah in pri plemstvu.

Didaktične knjige Komenskega jamejo se zaradi bolj naravnega načina v poučevanji povsod razširjevati. Po večjih krajih začno po ideji Komenskega snovati nove šole. Tako se je zgodilo tudi na Ogerskem, kjer je učenjak Ivan Tolnai kot bivši vzgo-

jitelj knezov Rakoczyjev vodil ondotno šolstvo; ta namreč je deloval na to, da bi vdova pokojnega Žige Rakoczyja, Suzana Lorantfi in njen sin, poklicala Komenskega na Ogersko. Tako se je tudi zgodilo. Komenski sprejme povabilo, upajoč, da se mu tam posreči dobiti podpore za bratovsko cerkev. L. 1650. se poda v Šariški Potok (Sáros Patak) na severnem Ogerskem, kjer je navadno živela Suzana. Tukaj pa ne ostane dolgo, ampak se povrne kmalu v Lešno. Suzana Lorantfi je sicer bratom v Lešno pisala, da bi Komenskemu dopustili z rodbino preseliti se v Šariški Potok, kjer naj bi bival dalj časa, obljubivši mu veliko darilo po dokončanem delu; razven tega je še dovolila Komenskemu, da sme v novo šolo sprejeti na njene stroške 10—12 sinov čeških bratov. Pod temi ugodnimi uveti se Komenski na jesen tega leta preseli v Šariški Potok.

Na tem novem mestu je nameraval osnovati šolo po svojih „didaktičnih in pansofističnih pravilih“; štela naj bi sedem razredov. Prvo leto po nastopu otvori dva razreda, sledeče pa jednega; štiri razrede je mislil l. 1652. odpreti, toda na njegovo veliko nesrečo umrje takrat mladi Žiga Rakoczy, največji podpornik šol in čeških bratov. Poleg tega je imel Komenski vedne prepire s starejšimi učitelji, ki so nasprotovali njegovim novotarijam. Zbog tega se nova šola ni dalje razširila.

V Šariškem Potoku so ustanovili tudi tiskarno, v kateri so se tiskale šolske knjige, koje je bil spisoval Komenski; tukaj je on osnoval knjižnico, prirodoslovni in tehniški kabinet. Ta njegova šola je bila torej nekak realni gimnazij.

Komenski je mislil takoj po smrti Žige Rakoczyja zapustiti Ogersko, ali na prigovarjanje Jurija Rakoczyja ostane tam še do l. 1654. Med tem časom spiše „*Orbis pictus*“ (svet v slikah), knjigo, ki je še dandanes po vsem svetu znana. Kar je izrekel o naravnem pouku v svoji didaktiki, to je s to knjigo uresničil. Česar namreč ni mogel v šoli svojim učencem

v resnici natančno pokazati, skrbel je, da se manjkajoče stvari postavijo vsaj v podobah učencem pred oči. Po vsi pravici se torej Komenski smatra **očeta ali utemeljitelja nazornega uka**, ki je zadobil vseobčno veljavo po Pestalozziji; — vse naše knjižice s podobami za otroke imajo izvir svoj v Komenskega „Orbis pictus“.

Komenski se meseca rožnika l. 1654. s svojo družino vrne v Lešno; ondi pa ni živel dolgo v miru, kajti že s prihodnjim letom nastane vojna med Švedi in Poljaki. Švedski kralj Karol Gustav premaga Poljake ter si s tem pridobi severni del Poljske; a prihodnjega leta se posreči Poljakom izgubljene dežele pridobiti si zopet nazaj; polasté se tudi Lešna, kjer je bil oddelek švedske vojske. Pri tej priliki nastane ogenj in Lešno vpepeli popolnoma. Češki bratje s Komenskijem si rešijo komaj svoje življenje. Komenski izgubi v tej nesreči vse svoje premoženje in vse svoje spise.

O tem udarcu piše sam nekako tako-le: „Po nesreči v Lešnu sem izgubil vse svoje imetje ter sem prišel tako rekoč gol na Šlesko. Tam tudi ni bilo varno záme, zato sem se podal v sosedno Marko (braniborsko), od koder sem potoval v Štítno (Stettin), na to v Hamburg, kjer sem, zbolejši, moral dva meseca ostati. Po raznih nezgodah me usoda dovede v Amsterdam, kjer sem živel med dobrotniki in prijatelji, ki so me prav prijazno sprejeli. Moj mecenat, ki me že podpira 12 let v študijah pansofistiških, še ni nehal mi biti naklonjen, dobrotljiv in prijazen. Začenjam novih močij dobivati, da morem reči, da bi se mi tukaj inace godilo dobro, če bi me ne žalostili dve reči: žalosten sem zavoljo svoje rodbine, ki je od mene ločena, ki je zdaj v Marki — in zavoljo izgube svoje knjižnice in vseh rokopisov, s kojimi sem se trudil celih 40 let“. (Dalje prih.)

J. Ravnikar — Litija.

Na katerih berilih II. in III. čitanke bi se dalo iz zdravjeslovja (higijene) poučevati in v katerem obsegu?

(Nadaljevanje.)

Berilni spis 35.: „Najžlahtneje dišave“, str. 30.

1. Vsečina: Od plohe iznenadeni knez beži v borno kmečko kočo vedrit. V tem opazuje cvetoče obraze otrok, katerim črni sok prav dobro diši. Knez se čudi priprosti jedi, še bolj pa cvetočim otrokom. Otroci morajo, tako dé mati, kosilo z delom zaslužiti, jedó le v odločenih časih in se zadovoljijo z vsako jedjo, ker nimajo nikoli nobenih sladkarij.

2. Obseg pouka: Če smo lačni, diši nam vsaka jed. Ako bi se vselej le z lačnim želodcem vsedli okoli mize, prenehale bi tožbe o tiščanji v želodci, o slabem spanji in vse bi nam teknilo, kar pripravi snažna kuha. Priproste jedi stavimo za izbranimi le zato, ker ne čakamo prave lakote. Delo je zabela jedem in življenju.

Delo nas ne vodi samo do premožnosti, ampak tudi do zmernosti, kajti ono stori, da nam diše tudi slabše jedi. Sladkarije mehkužijo želodec, razven tega pa vzrokujejo tudi nepotrebno tratenje težko pridobljenega živeža. Sladkarije so podlaga nerednosti, ta pa boleznim. Če hočeš zdrav ostati in potrate se obvarovati, ne jej pred časom, ki je odločen za obed. Obeduj zjutraj, opoldne in zvečer! Celó ure se drži! Vojak ima manj živeža, kot večina drugih ljudij, a on venderle ostane krepak, čvrst in zdrav, ker se drži reda. Za vsakim obedom se giblje, a ne hodi k počitku, dokler nisi prebavil. Čim ložji je želodec, tem trdneje je spanje. Jej počasi in prežveči jedila do dobrega, kajti s tem pomagaš želodcu, da izdatneje prebavlja. Rdeča lica ohranite si z redom in pripro-